

ЗА ЕТИМОЛОГИЗАЦИЯТА НА БЪЛГАРСКА КНИЖОВНА ЛЕКSIKA

ОЛГА М. МЛАДЕНОВА

КАЛГАРСКИ УНИВЕРСИТЕТ

omladeno@ucalgary.ca

Статията очертава задачите, които според авторката стоят пред българските етимолози в момента, когато работата по първото издание на *Българския етимологичен речник* е на привършване. Разглежда се една категория проблеми на книжовния български език, които не преминават през ситото на етимологичния анализ, чиито отвори се определят от структурата на този речник, и се илюстрира с три етимологични етюда. В първия се проследява как в българския книжовен език *минавам* измества *минувам*, което обаче не повлиява на производното *минувач* от *минувам* и то продължава да бъде част от речника на книжовния език на съвременния етап от развитието му. Във втория авторката се вглежда в книжовния тандем *ловец* ~ *ловджийски* и проследява обстоятелствата, при които той измества конкурентите си. Последният етюд е посветен на отношението между думите *готов* и *готвя*, които не могат словообразователно да се изведат една от друга, колкото и контраинтуитивна да е тази мисъл. Изводът е, че етимологията ще продължи да бъде релевантна в наше време, ако етимолозите използват натрупаните знания и изпробваната си методология за анализа на българската лексика като система в нейното взаимодействие със съвременната глобализирана култура и по такъв начин помогнат на носителите на българския език да се ориентират в нея.

Ключови думи: лексикална промяна; езикова система; езиков контакт; етимология на производни думи; място на етимологията в лексикографията

ACCOUNTING FOR THE ORIGIN AND HISTORY OF STANDARD BULGARIAN LEXIS

OLGA M. MLADENOVA

UNIVERSITY OF CALGARY

omladeno@ucalgary.ca

The article outlines the tasks that, according to the author, Bulgarian etymologists must address at the moment when the work on the first edition of the Bulgarian Etymological Dictionary is nearing completion. The author focuses on a category of issues in Standard Bulgarian that have escaped the meshes of etymological analysis due to the structure of the Dictionary and goes on to illustrate them with three etymological studies.

The first one traces the way in which *минавам* has replaced *минувам* ‘to pass’ in Standard Bulgarian, without affecting the latter’s derivative *минувач* ‘passer-by’, which continues to be part of the lexical system of present-day Standard Bulgarian. In the second study, the author provides an analysis of the correlation between *ловец* ‘hunter’ and *ловджийски* ‘pertaining to a hunter’ and the alternative ways in which the meanings of the noun and the adjective were expressed in the past, determining how the pair *ловец* ~ *ловджийски* came to dominate over its competitors. The last study is devoted to the peculiarities of the relation between *готов* ‘ready’ and *готвя* ‘cook; prepare’, which cannot be directly derived from one another despite the intuitions of native speakers. The author comes to the conclusion that etymology will retain its relevance if etymologists apply their accumulated knowledge and dependable methodology to the analysis of the Bulgarian lexical system and its relation to contemporary globalised culture, and thus help Bulgarian speakers make sense of it.

Keywords: lexical change; language system; language contact; etymology of derivatives; the role of etymology in lexicography

Ако се запитаме в кой справочник българската лексика е представена най-пълно, ще трябва да изберем *Българския етимологичен речник* (БЕР/BER 1971–2017). По замисъла на авторския колектив в него присъства не само съвременната и остарялата книжовна лексика, но и диалектната, а също и лексемите, засвидетелствани във фолклорни произведения и в ономастиката. Отбелязани са и връзките на новобългарската лексика със старо- или среднобългарската. Стремехът на речника към всеобхватност на българската диасистема, в съчетание с избрания гнездови подход за представяне на лексиката, поставя пред авторите му задачата да изберат кои думи ще заемат място в словника като заглавни думи и кои ще бъдат изброени вътре в речниковата статия като производни от тях. Тази първична етимологична обработка на лексиката се опира на интуициите на носителите на българския език и има за резултат разделянето на лексиката с непрозрачна и прозрачна вътрешна форма.

Тъй като прозрачността на вътрешната форма е въпрос на степен и една производна дума може да има в структурата си както прозрачни, така и непрозрачни компоненти, изборът е донякъде субективен, повлиян също така от съображения относно древността на съответното производно. Производните с прозрачна вътрешна форма, които имат славянски съответствия и на които може да се припише праславянска древност, обикновено заемат място в речника като заглавни думи. А къде се дава информацията за една производна дума, не е без значение, защото евентуалните словообразователни особености на една производна дума имат повече шансове да получат обяснение в рамките на БЕР, ако тя е заглавна дума, отколкото ако тя е просто изброена сред производните в речниковата статия на друга дума. Така в речниковата статия на глагола *търгувам* сред производните се привеждат *търговец* и *търговище*, но на тях се посвещават и отделни статии и така става ясно, че те са всъщност производни не от *търгувам*, а от предшестващия го глагол *търговати* (БЕР/BER 1971–2017, 8: 535–536). Нещо повече, на тези

производни се приписва праславянска древност. Относно други производни, изброени под *търгувам* (*търговски*, *търговия*, *търговлък*, *търговщина*), които също трябва да са производни от *търговати*, това не се уточнява, информация за словообразуването им няма и свидетелства за хронологията им не се привеждат.

Този подход на БЕР, доколкото той е ориентиран към изследване на произхода на българската лексика в праславянска и индоевропейска дълбочина, е напълно оправдан, още повече че голяма част от думите с прозрачна вътрешна форма могат лесно да се обяснят на синхронно равнище. Той обаче оставя в сянка някои механизми на възникване на книжовна лексика, които са важни за историята на българския книжовен език.

Моята цел тук е да обърна внимание на тип лексеми, чието съществуване е следствие на относителната независимост на думи, образувани по продуктивни словообразователни модели, от кръга на сродните с тях думи. Веднъж възникнали и усвоени от обществото, те се движат по собствена орбита, която не се влияе нито даже от изчезването на думата, от която са произведени, или промяната на нейното значение. Например, във връзка със съществителното *животно* в българския книжовен език функционира прилагателното *животински*, образувано от сингулативната форма *животина* на *живот*, събирателен термин за (домашни) животни, който се среща в текст на ранен новобългарски език (Младенова/Mladenova 2018: 124–125) и в стб. *животъ* ‘животно’ (SJS 1966–1997, 1: 604), причислявано към преславската лексика.¹ В българската книжнина през XIX в. известно време се е употребявало *животен* като прилагателно към *животно*, но после е отмяряло, явно поради аномалното отношение между съществителното и съответното му прилагателно, а неговото място е заето от *животински*. Към Асен Златаров, Иван Вазов и Стоян Веженев, които са използвали *животен* и са цитирани в РБЕ (РБЕ онлайн/RBE online), могат да се добавят и други автори: Екатерина Каравелова, Иван Богоров, Иван Басанович.

Виждаме, че става дума за съжителството в системата на книжовния език на изходна дума и производно от друга изходна дума, сродна с първата и неин хетероним. Да напомня, че хетеронимите са думи с едно и също значение в различни подсистеми на диасистемата. Видимата на синхронно ниво вторична връзка *животно* ~ *животински* означавам тук като аномална деривация, за разлика от очакваната директна деривация, представена в *животина* ~ *животински*. Поради гнездовия метод, възприет в БЕР, и ориентацията му към диасистемата, хетероними, дублети и синоними с общ произход могат да съседстват в една и съща речникова статия без пояснения, какъвто е случаят с думите *търговия*, *търговлък* и *търговщина* в цитираната речникова статия на *търгувам*, за които само научаваме, че имат горе-долу еднакво значение, но първата е книжовна и неутрална стилистически, а втората и третата са диалектни.

Предварително условие за появата на аномална деривация са вариациите в езиковата употреба във времето и в пространството. Докато *търгувам* и *търговец* отразяват различни моменти в развитието на една и съща езикова система, *животно* и *животински* първоначално са принадлежали към различни езикови системи и тяхното проучване като съставни части на речника на българския книжовен език би трябвало да отговори на въпросите кога и как конкретно се е получило така, че тези две съотнесени помежду си понятия се изразяват с думи, проникнали в книжовния език от различни източници, като по възможност се уточни и кои са били тези източници. Присъствието на аномална деривация на синхронно ниво е следа от пренареждането на езиковата система вследствие на скрити под повърхността диакронни процеси.

***

Нека разгледаме по-подробно три примера. Започваме с един, който илюстрира промени в българския книжовен език, настъпили съвсем неотдавна.

1. *Минувач* между *минувам* и *минавам*

В речниковата статия на *минавам* заглавни думи са несвършените глаголи *минавам*, *минувам*, *минвам*, *мынувам*, *менувам* (БЕР/BER 1971–2017, 3: 799)², а сред производните се споменават *минувач* и *минувачка*. Тези активно използвани и днес производни очевидно идват от глагола *минувам*, който вече не се употребява в книжовния език. Получава се следната картина: в системата на съвременния книжовен език с еднаква неутрална стилистика присъства от една страна *минавам*, а от друга – *минувач(ка)*. Да се опитаме да разберем, как се е стигнало дотам.

Исходният имперфектив **minovati*, широко застъпен в славянските езици, е древно образуване със суфикс *-a-* от основата, представена и в съответния свършен глагол **minoti* (ЭССЯ/ËSSIA 1974–2021, 19: 51–52). Този имперфектив се пази в родопските говори във формата *миновам*, *миноам*.³ На останалата българска езикова територия намираме преобразуваната под влияние на сегашното време основа *минува-м* (с фонетични вариации), която понякога се среща и в синкопираната форма *минва-м*. Един поглед към историческите новобългарски материали е достатъчен да потвърди, че *минувам* като прост и префигиран глагол вече фигурира в текстове от XVII в.: в слова от тип *тогива* и *тогази* (РКБЕ/RKBE 2013: 288, 472, 776, 805), а също и от тип *тогизи* (Милетич/Miletich 1923: 101, 150, 152, 155, 227, 238).

Форми на несвършения глагол *минувам* намираме у Софроний Врачански, Неофит Рилски, Христо Попвасилев, Георги Раковски, Петко Славейков, Елена Мутева, Добри Войников, Васил Попович, Любен Каравелов, Нешо Бончев и Христо Ботев. Доколкото съм попадала на редки вариации

у тези автори, те включват други хронологични стадии на същия глагол: по-ранния *миновам* (у Неофит Рилски и Каравелов) и по-новия *минвам* (у Мутева и Каравелов).

Глаголът *минавам* е иновация без славянски паралели, която започва да се среща в моите данни чак през 60-те години на XIX в., и то в конкуренция с преобладаващо *минувам*: у Цани Гинчев, Илия Блъсков, Васил Друмев, Захари Стоянов, Иван Вазов, Алеко Константинов, Тодор Влайков. Честотността е обратната – преобладава *минавам*, но има и някои следи от *минувам* – у Елин Пелин, Пейо Яворов и Петко Тодоров. И най-сетне сред родените към края на XIX в. автори се появяват и такива – като Йордан Йовков и Чудомир, които използват изключително форми на *минавам*.

В съвкупността си тези данни показват, че итеративният глагол *минавам*, образуван с двойния суфикс *-а-ва-*, е възникнал през XIX в., за да удовлетвори конкретни потребности на носители на българския език, които вече са имали на разположение свършения глагол *мина* и дуративния несвършен глагол *минувам*, а на места, може би вместо него, *минвам* или все още *миновам*. В българския език има и други групи от еднокоренни глаголи, които образуват видови триади, и има теоретически основания да очакваме на хоризонта първо да се появят префигираните итеративни форми и чак след това простият глагол (Чакърова/Chakarova 2003: 174–179). В някакъв момент триадата се разпада и *минавам* успява да изтласка извън рамките на книжовния език *минувам*, което е започнало да се възприема като негов дублет (Георгиева, Баракова/Georgieva, Barakova 1990: 20). Представа за това, как са протичали тези промени, дава наблюдението, че на формите *минàвъм*, *зъмнинàвъм*, *случàвъм съ* в градския говор на Велико Търново съответстват *минувъм*, *зъминувъм*, *случувам се* в Стара Загора и Конопчие – днес Могилово, Чирпанско (Гъбюв/Gabyuv 1896: 471). За съжаление, Гъбюв не дава примери за употребата на тези форми, нито пък уточнява дали *минàвъм*, *зъмнинàвъм*, *случàвъм съ* са единствените форми, които се срещат в търновския говор, или пък се употребяват наред с *минувъм*, *зъминувъм*, *случувам се*. Впрочем в контекста на всички данни трябва да се предположи, че формите на *-ава-* са се срещали в търновския говор едновременно с формите на *-ува-*. Подобни откъслечни наблюдения има и относно отделни носители на българския език в края на XIX в., родом от другаде. Отбелязва се за Вазов например, че в по-късни издания на свои творби е заменял форми на *минувам* с *минавам* – но не навсякъде (Ничева/Nicheva 1962: 142). В един и същ параграф, където в първото издание на „Под игото“ от 1890 г. има два пъти *минуваше*, в четвъртото издание от 1910 г. итеративното *минуваше* е заменено с *минаваше*, а дуративното е запазено: „Пътят му минаваше през [...] село Рахманлари. [...] Кога минаваше през гюловите градини [...], спряха го няколко [...] турци“. Тези данни отнасят активното навлизане на итеративното *минавам* в езика на Вазов към 1890–1910 г.

На този фон прави впечатление особеното положение на *поминавам* (*се*) ‘преживявам’ в сравнение с *поминувам* (*се*). РБЕ се старее да остави впечатлението, че позицията на *поминавам* (*се*) е силна, но за някои от употребите има само примери от литературата с *помина* (*се*), а илюстрациите на *поминавам* (*се*) са малобройни и идват от творби на Светослав Миларов, Павел Делирадев, Йордан Йовков, Георги Караславов, Крум Григоров и Вера Мутафчиева (РБЕ онлайн/RBE online). Част от примерите, засвидетелствани в пряка и непряка реч на героите, сякаш отразяват не активна словоупотреба на съответния автор, а езикова характеристика, стилизация на речта на „човек от народа“ и съответно могат да се смятат за осъвременени форми на постепенно отмиращото *поминувам* (*се*), след като формите на *минувам* са започнали да излизат от широка употреба в книжовния език. За мене тези употреби на *поминавам* (*се*) остават неприемливи независимо от свидетелството на РБЕ. Това усещане, че употребата на итератива *поминавам* (*се*) с дуративна функция е неприемлива, е съвсем естествено: в българския език има и други итеративи, които не функционират като дуративи (Чакърва / Chakarova 2003: 171–174). В качеството си на итератив *минавам* може да има модален оттенък, срв. например „Той моя и без риза минава“ (Петко Тодоров, „Мечкар“), където *минава* има значение ‘може да мине; готов е да мине’ (срв. Чакърва/Chakarova 1995).

В производните *минувач* и *минувачка* обаче е отразено дуративно значение на *минувам*. Нуждата от особена дума за такъв елемент от динамичния градски начин на живот като непознатия човек, който минава и заминава покрай тебе, идва заедно с модерната ера, символ на която той става⁴, когато се оказва, че думи за отчасти сходни понятия като *чужденец*, *другоземец*, *другоселец*, *странник*, *пътник*, *пътешественик*, *пешеходец*, *пришълец*, *скитник*, *сеирджия*, *зяпльо* и др. са недостатъчни да означат този ключов тип на човека в движение. В моя корпус от данни от втората половина на XIX в. намираме думата *минувач* в процес на консолидация, все още в конкуренция със *заминувач* ‘passager; passant’ (Богоров/Vogorov 1873, 1: 223, 2: 108) и *преминувач* ‘прохожий’ (Дювернуа/Diuvernuia 1885–1889, 2: 1886). Иван Вазов често я използва (например в „Немили-недраги“), включително и по начини, които представят понятието в светлина, различна от обичайната днес, срв.: „Един непознат чужденец, минувач през града, се видя принуден да се ожени за една стара мома, която сам бях му препоръчал“ („Чичовци“).

И така, производното *минувач* фиксира за следващите поколения български момент от историята на езика през XIX в., когато функционира видовата триада *мина* – *минувам* – *минавам*.

***

Следващият пример показва, че неотдавнашни езикови промени могат да се окажат свързани с присъствието на реликти, хвърлящи дълга сянка.

2. За ловджийското в ловеца

Предполагам, че много носители на българския език ще се съгласят, че в техния идиолект – като в моя – неутралната книжовна лексема *ловец* се съотнася с прилагателното *ловджийски* в словосъчетания като *ловджийско куче*, *ловджийска пушка* и т. н. В някои такива словосъчетания прилагателното *ловджийски* може да бъде заменено с *ловен*: *ловно куче*, *ловна пушка*, но не и **ловно сърце* вместо *ловджийско сърце*, **ловно въображение* вместо *ловджийско въображение*, **ловна наденица* вместо *ловджийска наденица*. Макар че могат да обозначат един и същи референт, словосъчетанията *ловджийско куче* и *ловно куче* са мотивирани по различен начин: ‘куче, което съпровожда ловец и му помага’ и съответно: ‘куче, което (може да) участва в лов’. Приведените в РБЕ илюстрации от литературата, в които присъстват словосъчетанията *ловни приключения* и *ловно дружество* (РБЕ онлайн/РБЕ online, под *ловен*), са, строго погледнато, свързани не с *ловец*, а с *лов* и биха могли да се изтъкуват като ‘приключения по време на лов’ и ‘дружество, чиято цел е да подпомага лова’. Тук за нас възниква въпросът как се е получило така, че стилистично неутрални в съвременния книжовен език са станали съществителното *ловец* и прилагателното *ловджийски*, което е производно от друго съществително?

Както и при тандема *животно ~ животински*, определена роля трябва да е изиграла затруднената деривация на прилагателни от изходното съществително, в този случай от имената на лица на *-ец*. Така, имаме *певчески*, *творчески*, *борчески*, *стрелчески* от *певец*, *творец*, *борец*, *стрелец*, но нямаме **плувчески*, **дейчески*, **гребчески* от *плувец*, *деец*, *гребец*. Нямаме вече и **ловчески*, макар че в среднобългарския Германов сборник от 1358–1359 г. е засвидетелствано *ловѣчьскаа мръжа* (л. 74а) наред с *ловци* (л. 84б), а наследници на прасл. **lovьčьskъ(jь)* присъстват във всички групи на славянските езици (ЭССЯ/ĖSSJa 1974–2021, 16: 116–117).

Ако се върнем назад във времето, ще установим, че в момента, отразен в езика на Супрасълския сборник от X в., в старобългарски са функционирали съществителното *ловьць* (л. 248б) и прилагателното *ловьчь* (л. 35б). Това положение трябва да е траяло известно време, защото прилагателното *ловьчь* намира отражение в името на град Ловеч, което ни е познато от 1544 г. насам (БЕР/BER 1971–2017, 3: 450), но прилагателното от него е засвидетелствано още в Борилевия синодик от XIV в., където са изброени ловешките митрополити: *митрополѣте ловѣчьстѣн* (л. 37б).

Можем да заключим, че през старо- и среднобългарския период деривацията на прилагателното от *ловьць* е била директна: първо *ловьчь*, а после *ловѣчьски*. Какво става по-нататък, не е ясно, защото няма данни за съответното прилагателно, макар в архаичните дамаскини от XVI в. и в трите типа новобългарски текстове от XVII в. да се употребява *ловьць*. Когато прилага-

телните изплуват на повърхността отново, вече имаме идиолекти, в които е представена както директна, така и аномална деривация. Директна деривация *ловчия / ловчий ~ ловчийски* присъства например в „Законопроект за носене оръжие“, предложен от Васил Радославов за обсъждане в Народното събрание през 1887 г. (СД/SD 1888: 98), и у Екатерина Каравелова – в превода на „Княжество България“ (1899) от Константин Иречек, а *ловджия ~ ловджийски* у туристическия деятел Ненчо Бозов в статията му „Игри на чист въздух“ (1900), у Елин Пелин⁵ и Йордан Радичков⁶. Аномална деривация *ловец ~ ловчийски* присъства у Пантели П. Карапетров в „Материали за описание града Панагюрище и околните му села“ (1893), у Теодосий Скопски в превода на „Мъчениците“ (1900) на Франсоа-Рене дьо Шатобриан, у Иван Вазов в пиесата „Към пропаст“ (1907); *ловец ~ ловджийски* у Стоян Заимов в „Миналото“ (1884), у Елин Пелин в „Самодивските скали“ (1918), у Йордан Йовков в „Най-вярната стража“ (1924); *ловец ~ ловен* у Никола Д. Козлев в „Народно предание“ (1883).

Това са само примери. Съществителното *ловчия / ловчий* се среща у изненадващо широк кръг автори⁷, но въз основа на достъпните ми материали не мога да уточня с какво прилагателно то се съотнася в техните идиолекти. Нещо повече – то продължава да се употребява и до днес, макар че вече явно не е стилистически неутрално.⁸ Прилагателното *ловчийски* пък се среща у автори като Добри Войников⁹ и Стоян Михайловски¹⁰, за които нямам данни как назовават ловеца, и чак до наши дни.¹¹ За разлика от *ловчия* прилагателното *ловчийски* продължава да се използва с неутрална стилистика. Някаква роля за това трябва да е изиграло краткотрайното му присъствие в книжовния език като административен термин. Приетият през 1897 г. в България първи закон за лова активизира ловците от цялата страна да изграждат свои сдружения, в чиито названия често присъства прилагателното *ловчийски*: Троянско ловчийско дружество „Медун“, Трънско ловчийско стрелческо дружество „Орел“, Ловчийско стрелческо дружество „Сокол“ в Русе, Околийско ловчийско-стрелческо дружество „Елен“ в Казанлък, Каваклийско ловчийско-стрелческо дружество „Рогач“, Севлиевско ловчийско дружество „Гълъб“ и др.

И така, съвременният аномален модел *ловец ~ ловджийски* е засвидетелстван още през 80-те години на XIX в., но тогава той е бил в конкуренция с *ловец ~ ловчийски* и с директните деривационни модели *ловчий / ловчия ~ ловчийски* и *ловджия ~ ловджийски*. Нека се опитаме да подредим тези деривационни модели в хронологичен ред.

Най-ранен трябва да е директният деривационен модел, в чиято основа е заложено съществителното *ловчий* < *lovъсьji, а от него със същия суфикс *-ьскъjъ*, който видяхме в сръблг. *ловчъски*, е образувано прилагателното *ловчийски*. Праславянското съществително *lovъсьji се пази в бълг. *ловчий*, рус. *ловчий*, чеш. *lovčí*, пол. *łowczy*. Според РБЕ думата *ловчий* е диалектна (РБЕ

онлайн/RBE online), без тя да е документирана в диалектите (ИДРБЕ/IDRBE 2012–2021, 2: 736–737), а БЕР я определя като рядка, остаряла и книжна. Относно образуването на съществителното **lovьсьji* има две мнения: Докулил го смята за производно от глагола **loviti* със сложния слабо продуктивен суфикс *-ьсьji* (Dokulil 1956: 63, 73–75), а по други мнения това е просто субстантивизирано прилагателно, образувано от **lovьсь* със суфикс *-ьjь* (БЕР/BER 1971–2017, 3: 450; ЭССЯ/ÉSSla 1974–2021, 16: 115–116). Тръгвайки от наследниците на прасл. **lovьсьji* и **lovьсь* Докулил разглежда семантиката на славянските съществителни, образувани със суфикс *-ьсьji*, когато те се използват в конкуренция с други формации от същия корен, и стига до извода, че те всъщност означават не извършител на действие, а длъжностно лице, което отговаря за някаква дейност. Така в средните векове с рус. *ловчий*, стчеш. *lovčí*, пол. *łowczy* се е означавала титлата на член от свитата на владетеля, който ръководи лова. Бълг. *ловчий* сякаш няма такава употреба, но пък в преводи от руски още от Елена Мутева и до най-ново време *ловчий* се прехвърля в превода от оригинала, където означава именно такъв чин.¹²

Косвено потвърждение, че бълг. *ловчий* в миналото е могло да има подобно значение, намираме в паралелизма между *ловец*, *светец*, от една страна, и *ловчий* / *ловчия*, *свети* / *светия*, от друга, при което формата *свети* се използва заедно с името като титла вж. *свети Иван Рилски* (Mladenova 2007: 331–333). И *ловчи* може да се е използвало така през Средновековието. Съвкупността от фактите, заобикалящи употребата на бълг. *ловчий*, подкрепя гледището, че **lovьсьji* е било прилагателно, което впоследствие се е субстантивирало.

Ловджия, опорната дума на директния деривационен модел *ловджия* ~ *ловджийски* се привежда като производно под *лов* (БЕР/BER 1971–2017, 3: 449). Тя е образувана на българска почва със заетия от турски суфикс *-джи-* < *-CI* (Göksel, Kerslake 2005: 58–59). Сега *ловджия* и *ловец* се възприемат като дублети с различен стилистичен оттенък (Георгиева, Баракова/Georgieva, Barakova 1990: 164). Аз съм съгласна с предположението на Докулил, че в южнославянските езици (той говори за сърбохърватски) има контаминация на редките стари славянски производни на *-чия* (*-чија*) и производните, образувани със заетия от турски суфикс *-джия* / *-чия* (*-чија* / *-чија*). По-конкретно, приемам, че *ловджия* е резултат от контаминация между старинното *ловчия* и турската заемка *авджия* ‘ловец’ < *avci* (Schweickard 2011: 231). По фонологичните правила на турския език изборът между звучния и беззвучния вариант на суфикса зависи от последния звук на основата, което означава, че след *в* следва не *-чи-*, а *-джи-* (Göksel, Kerslake 2005: 44). За двузичните носители на българския език *ловчий* / *ловчия* ~ *ловчийски* трябва да е звучало „неправилно“. Когато хиперкоректното *ловджия* ~ *ловджийски* измества *ловчий* / *ловчия* ~ *ловчийски*, *ловджийски* заменя *ловчийски* и в аномалния деривационен модел *ловец* ~ *ловчийски*. Този сценарий, за който,

без да дава подробности, наемква още Стефан Илчев (Илчев/Ilchev 1942–1946: 43–45), се подкрепя от по-късната с десетилетия хронология на формите *ловджия* и *ловджийски* в сравнение с *ловчия* и *ловчийски*. Ако съществителното *ловджия* е наистина междинното звено, облекчило активизирането на турския суфикс *-джи-* / *-чи-* на българска почва, проправяйки му път към производителност със славянски и други основи, ще трябва да отнесем и самото активизиране на турския суфикс към втората половина на XIX век.

***

По-трудни за интерпретация са случаите, които отразяват езикови явления, протичали в по-ранни моменти, за които разполагаме с по-малко данни.

3. Към историята на бълг. *готов* и *готвя*

Деноминативният глагол, образуван от прилагателното *готов*, би трябвало да е *готвя*. И такъв глагол (също и във възвратна форма, и с префикси) наред с *готвя* се е употребявал във възрожденската книжнина в по-абстрактното значение ‘правя предварително, приготвям’, както свидетелстват речниците (Геров/Gerov 1895–1904, 1: 242; 5: 417; РБЕ онлайн/RBE online). Показателно е, че по-конкретното значение ‘правя ядене’ се изразява само с варианта *готвя*. РБЕ смята разликата между двете значения за достатъчна, за да представи съответните глаголи като омоними: *готвя*¹ ‘правя ядене’ и *готвя*² ‘правя предварително, приготвям’ (РБЕ онлайн/RBE online). Префигираните форми от свършен вид *наготвя* и *сготвя* корелират с *готвя*¹, а *изготвя*, *подготвя* и *приготвя* – с *готвя*². Съществуването на вариант *готвя* на *готвя*² е допълнителен аргумент в полза на значителната дистанция между *готвя*¹ и *готвя*². Примерите, приведени в РБЕ под *готвя*, *готвя се* и *изготвям*, могат да се допълнят и с други от Паисий Хилендарски, Михаил Кифалов, Неофит Бозвели, Параскев Пиперов, Стефан Захариев, Георги Раковски.

Възрожденският материал, към който могат да се добавят и несвършените глаголи *приуговлявам се*, *подготовлявам (се)*, съществителното *приготовление* и страдателното причастие *уготован*, ясно показва, че източникът на тези форми трябва да се търси в книжовната традиция, църковнославянския език, а може би тяхната употреба се подкрепя и от присъствието им и в други славянски езици и преди всичко в руски. Свидетелствата, които сякаш насочват към българска народна употреба на образувания, отразяващи глаголни форми, изведени директно от простия или префигиран глагол **gotoviti*, се дължат на недоразумение.¹³ Българските народни говори, както и българският книжовен език в по-ново време представят еднородна картина: едни и същи носители на езика употребяват наред с прилагателното *готов* деноминативния глагол *готвя (се)* и неговите производни

изготвя, наготвя, подготвя, приготвя, сготвя. На територията на Северна Македония и в сръбските говори в Косово и Метохия положението е същото (Skok 1971–1974, 1: 596; ЭССЯ/ÉSSJa 1974–2021, 7: 69–70; SP 1974–2001, 8: 150). Може да се твърди, че в източната част на южнославянското пространство се наблюдава словообразователно разминаване между прилагателното *готов* и сродния с него деноминативен глагол *готвя* (*се*) и неговите префигурани форми.

Ранните новобългарски текстове от типове *тогива, тогази* и *тогизи* документират същото положение през XVII в. Изключенията са редки и се свеждат до повтарянето на клишета, познати от средновековната книжна традиция. Прилагателното *готов* през XVII в. се е употребявало от едни и същи носители на езика паралелно с глагола *готвя* (*се*) и неговите префигурани форми. Разликите между различните типове текстове се отнасят до детайли от второстепенно значение за нас тук: дали в идиолекта на автора се среща в определени контексти наследеното по книжовен път причастие *уготован* и какви префигурани форми се предпочитат.

Нова светлина върху тази позната ни стабилна във времето картина хвърля T262, ръкопис от XVIII в., който е част от сбирката на Н. С. Тихонравов (ф. 299, № 262) в Руската държавна библиотека в Москва. В него наред с *готвя* и *наготвя* са засвидетелствани форми като следните: *да бадимъ гòтви и чисти за царствò нибèсно* (31б), *ази самъ гòтва за сакакви маки* (48б), *акò да са даржити и готви да бадити* (88а), *готви да бадатъ на маки* (91б).

Тези примери могат да се тълкуват двояко: като свидетелство за наличието на словообразователен вариант *гòтвъ* на *готòв* или на елизия в алегро форми *гòтва* < *гòтова*, *гòтви* < *гòтови* подобно на източнобълг. *ра̀нта* < *ра̀бота*, *ва̀што* < *ва̀шето* (Георгиева, Баракова / Georgieva, Barakova 1990: 41–42). Ако нямахме контраста между *готòв* и *гòтвя*, който се нуждае от обяснение, щеше да бъде естествено да приемем формите *гòтва* ж. и *гòтви* мн. за резултат от мимолетна фонетична промяна, отнасяща се към речта, но случаят не е такъв. Каквато и да е природата на промяната, тя явно е засегнала езиковата система. Затова ще приемем, че свидетелството на T262 е просто върхът на айсберг, който оказва незримо влияние върху околната си среда, обхващаща балканославянската част на южнославянските езици.

В изследването си на славянския суфикс *-овъ* Бродовска-Хоновска отделя от огромната маса продуктивни производни група прилагателни, между тях и *gotovъ*, които характеризира като застинали в развитието си, немногобройни закостенели прилагателни с широко разпространение в славянските езици въпреки тяхната неясна морфологична структура и неотчетливата функция на суфикса (Brodowska-Honowska 1956: 220).

Етимологията на праславянското прилагателно **gotovъ* не е точно установена въпреки предложените многобройни решения, разгърнат анализ на

които правят Лома и Влаич-Попович (Loma, Vlajić-Popović 2012). Според тях най-правдоподобна и достойна да бъде доразвита е хипотезата, разработена независимо един от друг и с някои различия в детайлите от П. Скок и О. Н. Трубачев. Тя накратко гласи, че прасл. **gotovъ* произхожда от именната отглаголна форма **g^uǎ-tó-* у Скок или, по-убедително, *u-*основа **g^uǎ-tu-* у Трубачев с първоначално значение ‘готов да тръгне’. Тя принадлежи към гнездото на и.-с. **g^uǎ-*, **g^uǎ-* ‘вървя, отивам, идвам’, а самият глагол не е представен в праславянски. За връзката между семантиката на глагол за движение и прилагателно със значение ‘готов’ вж. англ. *ready* ‘готов’ от *ride* ‘яздя’, нем. *bereit* ‘готов’ от *reiten* ‘яздя’, *fertig* ‘готов’ от *fahren* ‘пътувам’. От това следва, че няма основание да се предполага наличието в **gotovъ* на суфикс *-ovъ*, а посоката на деривационния процес на славянска почва е от прилагателното **gotovъ* към деноминалните глаголи **gotoviti* и **gotovati*, а не обратно.

Въпреки това на Балканите откриваме следи от членение **got-ovъ*, но то, по една от хипотезите, е продукт на развитие, станало на албанска почва: глаголят *gatis* ‘приготвям’ идва от **gotoviti*, глаголят *gatuaj* ‘готвя (ядене); меся (тесто)’ – от **gotovati*, а неизменяемото прилагателно и наречие *gat, gati* ‘готов; готово’ е производно от него (Jokl 1931: 290–300; Orel 1998: 111). Това албанско прилагателно/наречие е източникът на рум. *gata* ‘готов; готово’, от което е образуван глаголят *a găti* ‘готвя (ядене)’. Адвербиалната частица *-a* в *gata* е характерна и за други румънски и албански наречия, срв. рум. *acum* с вариант *acuma* ‘сега’, *atunci* с вариант *atuncea* ‘тогава’, *aici* с вариант *aicea* ‘тук’; алб. *rralla* ‘рядко’, *thella* ‘дълбоко’ (Brâncuș 1961: 198–199). Настойчивите опити прасл. **gotovъ* да се свърже на индоевропейско равнище с алб. *gat(i)* и рум. *gata* като субстратни елементи в двата езика (Voerescu 2018: 44–45) се сблъскват със сериозни трудности. Морфологичното преразлагане на *got-ovъ* и появата на конкурентна суфиксация *got-ъвъ* – откъдето *gotвя* – в многоезичната балканска среда са били подкрепени от съществуването на корен *gat-* в албански и румънски. В условията на многоезичност една славянска дума, чиято вътрешна форма е била забравена векове по-рано, е реинтерпретирана и е придобила нова мотивировка в източната част на Балканите.

В подкрепа на този сценарий, освен следите от *gõtвъ* в новобългарски текстове от XVIII в., могат да се споменат паралелните изменения в друго прилагателно на *-ovъ*, което също изпада от редицата на продуктивните прилагателни със суфикс *-ovъ*, анализирани от Бродовска-Хоновска. Прилагателното *сурѡв* има варианти *сѡрав* и *сѡръвъ*, които са много по-широко засвидетелствани в българските диалекти от варианта *gõtвъ* на *gotѡв*. Както се очаква въз основа на *gõtва* ж. и *gõtви* мн., формите на *сѡръвъ* са *сѡрва* ж., *сѡрво* ср., *сѡрви* мн. (БЕР/BER 1971–2017, 7: 600–602). В новогодишната благословия *Сурва, сурва година...* и в производни като *Сурваки*,

сурва̀кам, сурва̀ка̀р, сурва̀чка от *су̀рва* – в този контекст ‘дъждовна и плодородна’ – преобладават форми на *-ъв* (БЕР/BER 1971–2017, 7: 582–583).

***

И така, какви изводи можем да направим от нашите размишления за етимологизацията на българска книжовна лексика? Незабравимият колега Тодор Ат. Тодоров, на когото е посветена тази юбилейна книжка на списание „Български език“, би бил щастлив, че работата върху първото издание на *Българския етимологичен речник*, в която той вложи своята ерудиция и дългогодишен труд, наближава края си. След завършването на речника авторският колектив би трябвало да изготви поправено и разширено издание на първия том, чиито принципи се отличават донякъде от принципите, залегнали в основата на следващите томове.

Това е моментът да се помисли каква би могла да бъде следващата задача на българските етимолози. Представените тук примери и съображения показват, че има цели пластове българска книжовна лексика, за произхода и историята на които БЕР, най-често по обективни причини, не дава информация. Структурно препятствие за това е гнездовият метод на представяне на лексиката. Следователно, за да бъде изчерпателно обяснена, книжовната лексика трябва да се разглежда индивидуално, дума по дума, във взаимодействието ѝ с околните сегменти на езиковата система. В българската лексикография има издание, което изчерпателно представя отделните единици на българската книжовна лексика като заглавни думи. Това е многотомният *Речник на българския език* (РБЕ онлайн/ RBE online). Новата задача на българските етимолози би трябвало да бъде да добавят към всяка речникова статия на РБЕ раздел за произхода и историята на заглавната дума. Макар и почти неизпробван в българската лексикография, този подход, обединяващ тълкуване на заглавната лексема с документация на нейната история и етимология, присъства в традициите на други страни, включително и славянски. Няма съмнение, че този съвместен проект на българските лексикографи и етимолози би довел и до промени в словника и тълкуването на РБЕ, а не само до добавянето на раздел за произхода и историята на заглавните думи. Приведените тук примери навеждат на мисълта, че речниковата статия в РБЕ, посветена на *поминавам (се)*, ще трябва да бъде пренаписана и може би ще трябва да се добавят на азбучно място препратки от *заминувач* и *преминувач* към *минувач*. Една голяма част от заглавните думи на РБЕ се предава на етимологизация въз основа на БЕР, за други ще трябва да се проведат допълнителни проучвания, отчитащи мястото на съответните лексеми в българската езикова система и взаимодействието им с лексеми, заемащи съседни позиции. Работата по етимологизация на лексиката, представена в РБЕ, непременно ще доведе и до промени в обяснението на по-далечния произход на българската лексика, които ще бъдат отразени в евентуално второ издание на БЕР. Големите европейски лексикографски начинания

вече столетия са подложени на обработка и постепенно уточняване на информацията за формите, техния произход и тяхното значение. Редно е и в българската лексикография да настане време за континуитет и ревностно, добросъвестно надграждане върху постигнатото от предишните поколения български учени.

Този мащабен проект би имал още един позитивен резултат за българската наука, тъй като вниманието към императивите на езиковата система, заложено в него, би сближило етимолозите с езиковедите с друга специализация, като им демонстрира, че място за етимология има и в XXI в. Нещо повече. Място за етимология има и в по-широкия контекст на хуманитарните и социалните науки. Това убедително доказва Жак Дерида в своя знаменит програмен доклад „Qu'est-ce qu'une traduction 'relevante'?“, изнесен на конференция по литературен превод през 1998 г. (Derrida 1999). В този труден за превод текст Дерида, без веднъж да спомене думата *етимология*, показва въз основа на конкретни примери протеевата същност на европейските литературни езици, които в постоянен културен контакт помежду си взаимно обогатяват, оформят и видоизменят своето словно богатство и по този начин разширяват интелектуалните хоризонти на европейците, говорещи на тези езици. Този принос към изучаването на така наречената интернационална лексика в нейното взаимодействие със съвременната култура свидетелства, че етимологията продължава да бъде „релевантна“ и в наше време.

БЕЛЕЖКИ / NOTES

¹ Вж. Милтенов/Miltenov 2006: 155, където се изброяват паметници, в които е отразено това значение на *животъ*, и по-ранната научна библиография. Еднократно употребената в новгородска грамота от края на XIII или началото на XIV в. дума *животина* е очевидно паралелна формация с друга семантика, ако се съди по контекста (Зализняк/Zalizniak 2004: 529).

² В БЕР се привежда сред тези форми новоселското *мінъм*, което е всъщност свършеният вид на глагола *минувъм* (Младенов/Mladenov 1969: 248).

³ Вж. СБНУ/SbNU 1889–1890, 1.3: 75, 76, 102, 103, 120, 140; 2.3: 281.

⁴ Вж. Coates 2017 за публичното присъствие на персоната *flâneur* от Бодлер на насам.

⁵ В речта на Лисичката, един от героите в разказа „Хитрец“ (1904).

⁶ В пиесата „Суматоха“ (1967) – в речта на един от героите – Гамаша, който обаче използва и фразата *градския ловец*, за да го противопостави на обикновения *ловджия*.

⁷ Любен Каравелов, Елена Мутева, Нешо Бончев, Михайло Драгоманов, Алеко Константинов, Васил Берон, Пенчо П. Славейков.

⁸ Вж. например скеча на комедианта Красимир Радков *Отец Нафърфорий бил запален ловчия* (2022) и анонимен коментар: *Става въпрос за семеен конфликт – кум на мечката е бил глиган, преследван и стрелян от ловчията. Естествено баба*

Меца се е ядосала и достойно защитила семейната чест към статията „Мечка нападна и рани тежко ловец в Стара планина“ във в. „Днес“ от 14.11.2019. И в двата случая лексемата *ловчия* е избрана за хумористичен ефект.

⁹ В пиесата „Криворазбраната цивилизация“ (1871).

¹⁰ В известната му статия „Потайностите на българския дворец“ (1904).

¹¹ Вж. анонимен коментар: *Видях в едно село един подобен изрод с три ловчийски кучета* към статията на Анисия Иванова „33-годишен мъж загина, нападнат от кучетата си“ във в. „Днес“ от 26.07.2018.

¹² Срв.: *Тут же идет и охота великокняжеская, ловчие с сворами гончих и борзых [...]* (Вельтман/Vel'tman 1985: 401), предадено от Елена Мутева така: *Тука вървят и ловчите великокнязеви, водят псета [...]* (Младенова/Mladenova 2012: 190). В анонимен превод от руски на романа на Александър Дюма „Графиня дьо Монсоро“ на издателство „Ведрина“ (1991) едно от действащите лица е *главният ловчия* Бриан дьо Монсоро, наречен *главный ловчий* в руския превод на Нина Бутырина и Валерий Столбов.

¹³ Тук могат да се споменат SP 1974–2001, 8: 150 и Дювернуа/Diuvernua 1885–1889, 2: 2570 (под *чукман*), които цитират неточно своите източници.

ЛИТЕРАТУРА

- БЕР 1971–2017: *Георгиев, В., И. Дуриданов, Т. Тодоров* и др. (ред.). Български етимологичен речник. Т. 1–8. София, Българска академия на науките.
- Богоров 1873: *Богоров, И. А.* Френско-български и българско-френски речник. Т. 1–2. Виена, Печатница Л. Соммерова.
- Вельтман 1985: *Вельтман, А. Ф.* Романы. Москва, Современник.
- Георгиева, Баракова 1990: *Георгиева, Е., П. Баракова.* 101 въпроса за дублетите в българския език. София, ДИ „Д-р Петър Берон“.
- Геров 1895–1904: *Геров, Н.* Речник на български език. Т. 1–5. Пловдив, Дружествена печатница „Съгласие“.
- Гъбюв 1896: *Гъбюв, П.* По говора в град В. Търново. – *Сборник за народни умотворения, наука и книжнина*, 13.1, с. 442–473.
- Дювернуа 1885–1889: *Дювернуа, А. Л.* Словарь болгарскаго языка по памятникам народной словесности и произведениям новейшей печати. Т. 1–2. Москва, Университетская типография.
- Зализняк 2004: *Зализняк, А. А.* Древненовгородский диалект. Москва, Языки славянской культуры.
- ИДРБЕ 2012–2021: *Бояджиев, Т., М. Младенов, В. Радева* и др. Идеографски диалектен речник на български език. Т. 1–2. София, Български бестселър / Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.
- Илчев 1942–1946: *Илчев, Ст.* Времена и думи. Езикови въпроси. София, Издание на Добромир Чилингиров.
- Милетич 1923: *Милетич, Л.* Свищовски дамаскин. Новобългарски паметник от XVIII в. София, Придворна печатница.
- Милтенов 2006: *Милтенов, Я.* Диалозите на Псевдо-Кесарий в славянската ръкописна традиция. София, Авалон.

- Младенов 1969: *Младенов, М. Сл. Говорът на Ново село, Видинско*. София, Българска академия на науките.
- Младенова 2012: *Младенова, М. Елена Мутева (1829–1854). Едно закъсняло завръщане*. София, Артграф.
- Младенова 2018: *Младенова, О. Етнолингвистична разходка из една предмодерна зоологическа градина*. – В: *Български и румънски – балкански отпечатък в славянското и романското наследство*. София, Факултет по славянски филологии, Софийски университет „Св. Климент Охридски“, с. 117–127.
- Ничева 1962: *Ничева, К. Как Вазов е обработвал езика на творбите си*. – В: *Език и стил на българските писатели. Изследвания и очерци*. Т. 1. София, БАН, с. 135–150.
- РБЕ онлайн: Речник на българския език (онлайн). А – системност. < <https://ibl.bas.bg/rbe/> >.
- РКБЕ 2013: *Дьомина, Е. И.* и др. Речник на книжовния български език на народна основа от XVII век (върху текст на Тихонравовия дамаскин). София, Издателство „Валентин Траянов“.
- СБНУ 1889–1890: Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. Т. 1–2. София, Държавна печатница.
- СД 1888: Стенографски дневници на петото Обикновено Народно Събрание. Първа редовна сесия, отворена на 15 октомврий – закрыта на 17 декемврий 1887 година. София, Държавна печатница.
- Чакърова 1995: *Чакърова, К. Към въпроса за синтетичното условно наклонение в съвременния български език*. – *Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“*. Филологии, 33, № 1, с. 79–86.
- Чакърова 2003: *Чакърова, К. Аспектуалност и количество*. Велико Търново, Фабер.
- ЭССЯ 1974–2021: *Трубачев, О. Н.* и др. Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд. Вып. 1–43. Москва, Наука.
- Boerescu 2018: *Boerescu, P. Elementele de substrat (autohtone) ale limbii române*. Compendiu. București, Editura Academiei române.
- Brâncuș 1961: *Brâncuș, G. Observații asupra etimonurilor albaneze din DLRM*. – *Studii și cercetări lingvistice*, 12, No. 2, p. 193–203.
- Brodowska-Honowska 1956: *Brodowska-Honowska, M. Staro-cerkiewno-słowiańskie przymiotniki o sufiksie -ovъ na tle porównawczym*. – *Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Filologia*, 9, No. 2, s. 205–222.
- Coates 2017: *Coates, J. Key figure of mobility: the flâneur*. – *Social Anthropology*, 25, No. 1, pp. 28–41.
- Derrida 1999: *Derrida, J. Qu'est-ce qu'une traduction "relevante"?* – *Actes des Assises de la Traduction Littéraire*, 15, p. 21–48.
- Dokulil 1956: *Dokulil, M. Některé typy názvů osob podle činnosti v českém jazyce*. – *Naše řeč*, 39, No. 3–4, s. 59–75.

- Göksel, Kerslake 2005: *Göksel, A., C. Kerslake*. Turkish: A Comprehensive Grammar. Abingdon-on-Thames, Routledge.
- Jokl 1931: *Jokl, N.* Zur Geschichte des alb. Diphthongs *-ua-*, *-ue-*. – *Indogermanische Forschungen*, 49, No. 1, S. 274–300.
- Loma, Vlajić-Popović 2012: *Loma, A., J. Vlajić-Popović*. The Common Slavic *gotovъ reconsidered. – In: *Theory and Empiricism in Slavonic Diachronic Linguistics*. Praha, Lidové noviny, pp. 103–111.
- Mladenova 2007: *Mladenova, O. M.* Definiteness in Bulgarian: Modelling the Processes of Language Change. Berlin, Mouton de Gruyter.
- Orel 1998: *Orel, V.* Albanian Etymological Dictionary. Leiden, Brill.
- Schweickard 2011: *Schweickard, W.* Osmanismen in den europäischen Sprachen. Vorüberlegungen zu einem vergleichenden historischen Wörterbuch. – *Lexicographica*, 27, S. 221–239.
- SJS 1966–1997: *Kurz, J., Z. Hauptová* et al. Slovník jazyka staroslověnského. T. 1–4. Praha, Československé akademie věd.
- Skok 1971–1974: *Skok, P.* Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. T. 1–4. Zagreb, Jugoslavenska Akademija znanosti i umjetnosti.
- SP 1974–2001: *Slawski, Fr.* et al. Słownik prastłowiański. T. 1–8, Wrocław, Ossolineum.

REFERENCES

- BER 1971–2017: *Georgiev, V., I. Duridanov, T. Todorov* et al. (eds.). Balgarski etimologičen rechnik. T. 1–8. Sofia, Balgarska academia na naukite.
- Bogorov 1873: *Bogorov, I. A.* Frensko-balgarski i balgarsko-frenski rechnik. T. 1–2. Viena, Pechatnitsa L. Sommerova.
- Boerescu 2018: *Boerescu, P.* Elementele de substrat (autohtone) ale limbii române. Compendiu. București, Editura Academiei române.
- Brâncuș 1961: *Brâncuș, G.* Observații asupra etimonurilor albaneze din DLRM. – *Studii și cercetări lingvistice*, 12, No. 2, p. 193–203.
- Brodowska-Honowska 1956: *Brodowska-Honowska, M.* Staro-cerkiewno-słowiańskie przymiotniki o sufiksie *-ovъ* na tle porównawczym. – *Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Filologia*, 9, No. 2, s. 205–222.
- Chakarova 1995: *Chakarova, K.* Kam vaprosa za sintetichnoto uslovno naklonenie v savremenniya balgarski ezik. – *Nauchni trudove na Plovdivskiya universitet "Paisiy Hilendarski"*. Filologii, 33, No. 1, s. 79–86.
- Chakarova 2003: *Chakarova, K.* Aspektualnost i kolichestvo. Veliko Tarnovo, Faber.
- Coates 2017: *Coates, J.* Key figure of mobility: the flâneur. – *Social Anthropology*, 25, No. 1, pp. 28–41.
- Derrida 1999: *Derrida, J.* Qu'est-ce qu'une traduction "relevante"? – *Actes des Assises de la Traduction Littéraire*, 15, p. 21–48.
- Diuvernua 1885–1889: *Diuvernua, A. L.* Slovar' bolgarskago iazyka po pamiatnikam narodnoi slovesnosti i proizvedeniiam noveishei pechati. T. 1–2. Moskva, Universitetskaya tipografiya.

- Dokulil 1956: *Dokulil, M.* Některé typy názvů osob podle činnosti v českém jazyce. – *Naše řeč*, 39, No. 3–4, s. 59–75.
- ËSSla 1974–2021: *Trubachev, O. N.* et al. Ètimologičeskii slovar' slavianskikh iazykov. Praslavianskii leksičeskii fond. Vyp. 1–43. Moskva, Nauka.
- Gabyuv 1896: *Gabyuv, P.* Po govora v grad V. Tarnovo. – *Sbornik za narodni umotvoreniya, nauka i knizhnina*, 13.1, s. 442–473.
- Georgieva, Barakova 1990: *Georgieva, E., P. Barakova.* 101 vaprosa za dubletite v balgarskiya ezik. Sofia, DI “D-r Petar Beron”.
- Gerov 1895–1904: *Gerov, N.* Rechnik na balgarskiy ezik. T. 1–5, Plovdiv, Druzhestvena pechatnitsa “Saglasie”.
- Göksel, Kerslake 2005: *Göksel, A., C. Kerslake.* Turkish: A Comprehensive Grammar. Abingdon-on-Thames, Routledge.
- IDRBE 2012–2021: *Boyadzhiev, T., M. Mladenov, V. Radeva* et al. Ideografski dialekten rechnik na balgarskiya ezik. T. 1–2. Sofia, Balgarski bestselar – Universitetsko izdatelstvo “Sv. Kliment Ohridski”.
- Ilchev 1942–1946: *Ilchev, St.* Vremena i dumi. Ezikovi vaprosi. Sofia, Izdanie na Dobromir Chilingirov.
- Jokl 1931: *Jokl, N.* Zur Geschichte des alb. Diphthongs *-ua-*, *-ue-*. – *Indogermanische Forschungen*, 49, No. 1, S. 274–300.
- Loma, Vlajić-Popović 2012: *Loma, A., J. Vlajić-Popović.* The Common Slavic *gotovъ reconsidered. – In: *Theory and Empiricism in Slavonic Diachronic Linguistics*. Praha, Lidové noviny, pp. 103–111.
- Miletich 1923: *Miletich, L.* Svishtovski damaskin. Novobalgarski pametnik ot XVIII v. Sofia, Pridvorna pechatnitsa.
- Miltenov 2006: *Miltenov, Ya.* Dialozite na Psevdo-Kesariy v slavyanskata rakopisna traditsiya. Sofia, Avalon.
- Mladenov 1969: *Mladenov, M. Sl.* Govorat na Novo selo, Vidinsko. Sofia, BAN.
- Mladenova 2012: *Mladenova, M.* Elena Muteva (1829–1854). Edno zakasnyalo zavrashtane. Sofia, Artgraf.
- Mladenova 2007: *Mladenova, O. M.* Definiteness in Bulgarian: Modelling the Processes of Language Change. Berlin, Mouton de Gruyter.
- Mladenova 2018: *Mladenova, O.* Etnolingvistična razhodka iz edna predmoderna zoologičeska gradina. – In: *Balgarski i rumanski – balkanski otpechatak v slavyanskoto i romanskoto nasledstvo*. Sofia, Fakultet po slavyanski filologii, Sofijski universitet “Sv. Kliment Ohridski”, s. 117–127.
- Nicheva 1962: *Nicheva, K.* Kak Vazov e obrabotval ezika na tvorbite si. – In: *Ezik i stil na balgarskite pisateli. Izsledvaniya i ochertsi*. T. 1. Sofia, Balgarska auademia na naukite, s. 135–150.
- Orel 1998: *Orel, V.* Albanian Etymological Dictionary. Leiden, Brill.
- RBE online: Rechnik na balgarskiya ezik (online). A – sistemnost. < <https://ibl.bas.bg/rbe/> >.
- RKBE 2013: *Dyomina, E. I.* et al. Rechnik na knizhovniya balgarski ezik na narodna osnova ot XVII vek (varhu tekst na Tihonravoviya damaskin). Sofia, Izdatelstvo “Valentin Trayanov”.

- SbNU 1889–1890: *Sbornik za narodni umotvoreniya, nauka i knizhnina*. T. 1–2. Sofia, Darzhavna pechatnitsa.
- Schweickard 2011: *Schweickard, W.* Osmanismen in den europäischen Sprachen. Vorüberlegungen zu einem vergleichenden historischen Wörterbuch. – *Lexicographica*, 27, S. 221–239.
- SD 1888: *Stenografski dnevnitsi na petoto Obiknoveno Narodno Sabranie*. Parva redovna sesiya, otvorena na 15 oktomvriy – zakrita na 17 dekemvriy 1887 godina. Sofia, Darzhavna pechatnitsa.
- SJS 1966–1997: *Kurz, J., Z. Hauptová* et al. *Slovník jazyka staroslověnského*. T. 1–4. Praha, Československé akademie věd.
- Skok 1971–1974: *Skok, P.* Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. T. 1–4. Zagreb, Jugoslavenska Akademija znanosti i umjetnosti.
- SP 1974–2001: *Ślawski, Fr.* et al. *Słownik prasłowiański*. T. 1–8, Wrocław, Ossolineum.
- Vel'tman 1985: *Vel'tman, A. F.* *Romany*. Moskva, Sovremennik.
- Zalizniak 2004: *Zalizniak, A. A.* *Drevnenovgorodskii dialekt*. Moskva, Iazyki slavianskoi kul'tury.

✉ Проф. д-р Олга М. Младенова
School of Languages, Linguistics, Literatures and Cultures
University of Calgary, 2500 University Way N.W.
Calgary, Alberta, T2N 1N4, Canada
ORCID ID0000-0002-7386-1712

✉ Prof. Olga M. Mladenova, PhD
School of Languages, Linguistics, Literatures and Cultures
University of Calgary, 2500 University Way N.W.
Calgary, Alberta, T2N 1N4, Canada
ORCID ID0000-0002-7386-1712